

De kajuitfries

Aansluitend op mijn vorige artikel over bedelbalken en hennebalken volgt hier wat de ornamentering betreft hun neefje; de kajuitfries.

De gebogen rand langs de bovenzijde van het achterschot is de kajuitfries. Meestal bestaat deze uit twee opgaande profielen vanaf de kuipbanken tot aan de bovenkant van het achterschot en een horizontaal gebogen profiel langs het kajuitdak. Deze wordt onderbroken door een stuk fries dat vastzit aan het schuifluik. Al met al moeten deze delen de illusie wekken van een doorlopende fries die het hele achterschot omlijst.

De onderbreking van het schuifluik kan bij bepaalde ontwerpen een lastig stukje zijn om ontwerptechnisch op te lossen. Zoals ik al in het vorige artikel uitgelegd heb, is de symmetrie over de middenlijn van het schip heel belangrijk in de scheepsornamentiek. Aangezien het schuifluik bijna altijd rechts van het midden zit, zal hiermee rekening gehouden moeten worden, maar daarover straks meer.

Van oorsprong kwamen er wel prinsbeschilderingen voor op de kajuitfriezen van vissersschepen maar vaak was er geen enkele vorm van sierwerk op aangebracht.

De belangrijkste functie van een kajuitfries is volgens mij het voorkomen dat er buiswater in de kuip loopt. Bij open vissersschepen wordt er wel gesproken van een waterlijst langs het voordek. Het ornamenteren van deze lijst ligt volgens mij niet direct voor de hand.

Bij boeiers is dit een ander verhaal. Al sinds de 19^e eeuw worden boeiers vaker en meer geornamenteerd. Denk maar eens aan de *Hilda* en de *Sperwer* uit het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen. Aangezien boeiers ook een hennebalk hebben, zal er op zijn minst rekening gehouden zijn met een zekere verdeling van afbeeldingen die verband houden met elkaar op de kajuitfries en op de hennebalk. De kleuring en afwerking zijn in elk geval hetzelfde.

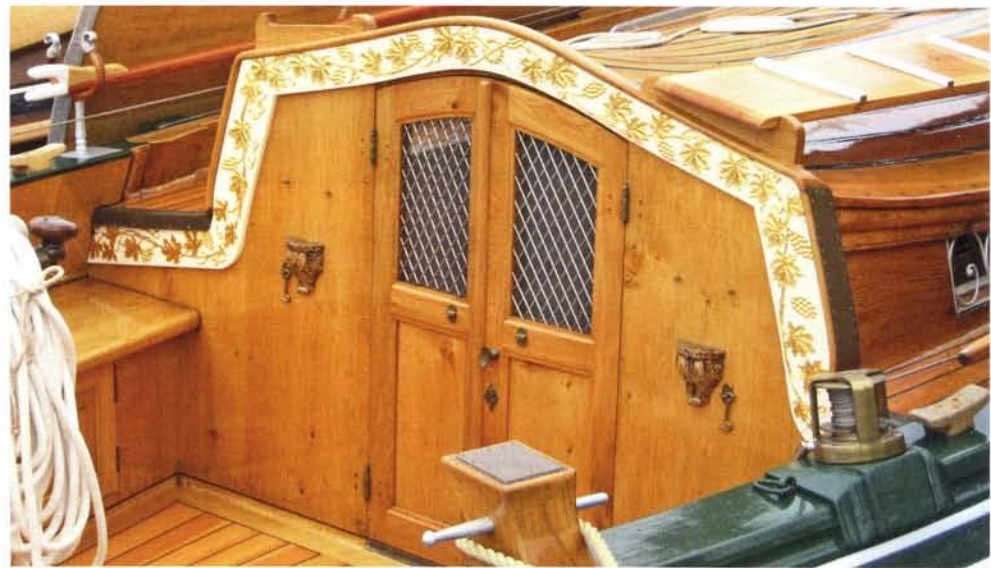
Veel voorkomende onderwerpen blijven natuurlijk eikenloof en acanthusmotieven. Maar in het Fries Scheepvaartmuseum te Sneek hebben ze een kajuitfries uit het einde van de 19^e eeuw waarop klaroenblazende engelen staan die een vrouw met een anker (de hoop) flankeren. Tussen

de nodige bladertakken staat de volgende tekst: "In handel en scheepvaart of in 't aller zwaarste werk, zoo God niet met ons is, zoo zijn wij nimmer sterk." Wat een werk is hier besteed. Alle denkbare versieringsmotieven zijn hier uit de kast gehaald om te bewijzen hoe godsvruchtig de schipper wel is ... om goede handel te kunnen drijven.

Tegenwoordig is de kajuitfries een hele mooie plaats om allerlei vrije ontwerpen in te snijden.

De kajuitrand is versierd met houtsnijwerk: profielrand, aan de onderzijde in de vorm van een touwrand. De beide uiteinden van de rand zijn versierd met op klaroen blazende engelen. In het midden een vrouwenfiguur met een anker (de Hoop), ingekaderd door bladertakken. Aan weerszijden van de figuur de letters "K" en "T." Op de kajuitrand staat een tekst: "In handel scheepvaart of / in 't aller zwaarste werk / zoo God niet met ons is / zoo zijn wij nimmer sterk." Meerkleurig beschilderd. Fries Scheepvaartmuseum. 2003 110.

Foto's onder: Kajuitfries van de gerestaureerde boeier Hilda in het Zuiderzeemuseum met eronder een detail van het vergulde houtsnijwerk.

Die trend is gezet door H.K.H. prinses Beatrix, toen ze als 18 jarige de ontwerpen maakte voor het sierwerk aan *de Groene Draeck*; het Koninklijke jacht dat ze als geschenk voor haar verjaardag kreeg. Het ontwerp voor de fries bestaat uit allerlei zeeschepselen die kronkelend om elkaar heen van bakboord tot stuurboord zwemmen. Een speels en modern ontwerp dat in vele varianten navolging heeft gekregen. Het is heel belangrijk bij het bepalen wat voor soort snijwerk je kiest om te kijken naar de rest van het snijwerk aan je schip. Als je schip veel fijne details heeft en op meerdere plaatsen snijwerk, dan kan een dergelijk druk ontwerp heel mooi zijn. Want er moet altijd gelet worden op een goede balans. Een hele drukke gedetailleerde fries op een sober schip kan erg uit de toon vallen. Een simpele geometrische bladlijst kan op een soberder schip juist weer erg mooi staan. Door het herhalend karakter van een eenvoudig blad ontstaat er een lijst die niet schreeuwt om aandacht, maar juist een mooi regelmatig spel laat zien van licht en schaduw.

Het stuk fries dat op het schuifluik gemonteerd zit, kan bij een dergelijk geometrische bladlijst bijna zonder nadenken doorgezaagd worden. Dit schaadt het ontwerp nauwelijks. Bij meer frivole ontwerpen zoals acanthusmotieven en eikentakken is het al iets lastiger. Dan moet je hier en daar wat krimpen en rekken in je ontwerp om niet met een doorgezaagd blaadje te eindigen. Hoe uitgesprokener het ontwerp wordt, des te meer je zult moeten gaan zoeken om een mooie symmetrie te behouden. Hier is nog een leuk verhaal om het idee van die symmetrie te benadrukken. In het boek *Ronde en platbodemjachten* van mr. dr. T. Huitema staat hoe verteld wordt dat de boeierbouwer Auke van der Zee eerst met krijt de motieven op de fries tekende, meestal eikentakken. Eerst werd met de rechterhand stuurboordzijde opgetekend en vervolgens tekende hij met zijn linkerhand de bakboordzijde op, terwijl hij naar het ontwerp op de stuurboordzijde keek. Hier kan ik als beeldhouwer jaloers op zijn. Het lijkt mij namelijk de ideale manier om op ongekunstelde wijze een mooie symmetrie te krijgen terwijl je de kleine verschillen of onderbrekingen direct in het werk kunt oplossen. Ikzelf gebruik hiervoor kalkvrij papier (doorkijkpapier). Als je dit papier omdraait, dan is de tekening in spiegelbeeld zichtbaar. Vervolgens zal er nog van alles uitgummd en aangepast moeten worden, omdat bakboord- en stuurboordzijde nooit exact identiek zijn.

Ach, wie weet, je bent nooit te oud om te leren...

Het achterschot van de kajuit van De Groene Draeck. Het ontwerp van de kajuitfries is van Koningin Beatrix zelf. Foto overgenomen uit Prinsessejacht De Groene Draeck, 1957.

Detail van een door Reudenroos ontworpen en uitgevoerde kajuitfries.

Foto onder: Kajuitfries op de Brandende Liefde van de verhuurvloot van Heech bij de Mar. Let op de symmetrie. Eigen werk.

